

La visita del rei Alfons XIII a Granollers (1929)

Francesc Sánchez Mata (Arxiu Nacional de Catalunya)

121

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
18 (2014), 121-135

Resum: El 5 d'octubre de 1929 el rei Alfons XIII vingué a Granollers per inaugurar un monument en memòria dels morts a la guerra d'Àfrica. Aquest acte fou cobert per diversos fotògrafs locals i per d'altres que vingueren enviats per diferents diaris. Entre aquests últims cal destacar Josep Maria Sagarra i Josep Gaspar, fotoperiodistes de Barcelona que treballaven plegats. El present article explica aquesta visita del rei a Granollers a través de les imatges que captaren aquests dos fotògrafs catalans.

Introducció

Les darreres dècades s'ha produït a Catalunya un augment notable de l'interès per la fotografia. Durant molts anys els fons fotogràfics han estat oblidats, o el que a vegades és pitjor, no s'ha tingut cura de conservar-ne la integritat i evitar la disgregació, si és que s'han pogut conservar. Molts fotògrafs han estat obligats a l'ostracisme professional, a vegades provocat per les conseqüències de la Guerra Civil.

La fotografia, entesa en aquest cas des del vessant documental, s'ha utilitzat per il·lustrar i documentar treballs de recerca o altres publicacions, deixant de banda la documentació correcta de les fotografies, de les quals molts cops no es cita l'autor, i no es reflexiona sobre la intenció que hi havia darrere de les imatges; la fotografia no és una font objectiva, sinó que en la majoria d'ocasions està carregada d'una forta intencionalitat.

L'estreta vinculació que ha mantingut la fotografia amb la premsa s'ha considerat com un fenomen de capital importància per a l'evolució que han experimentat els mitjans d'informació i de comunicació de masses. Des de l'inici d'aquesta relació entre fotografia i premsa, la imatge fotogràfica ha significat per als diaris una nova dimensió, tant per a la vessant informativa com per a l'empresarial. La incorporació de la fotografia a la premsa comença a estendre la concepció de la imatge com a notícia, i l'allibera del valor artístic tan comú durant el segle XIX i les primeres dècades del XX.

El present article és el resultat de la troballa de 23 plaques de vidre —gelatina a la plata, de 9x12 cm— que integren el fons fotogràfic Josep Maria

Sagarra i Plana de l'Arxiu Nacional de Catalunya, durant les tasques de descripció i digitalització del fons; algunes d'aquestes imatges foren publicades a la premsa —al *Diario de Barcelona* (8 octubre 1929) i al *Mundo Gráfico* (9 octubre 1929)— però d'altres no arribaren a publicar-se mai, i segurament són inèdites.

L'article pretén fer un repàs de la crònica del que fou aquesta visita a través del reportatge fotogràfic que feren dos dels més importants, i pioners, fotoperiodistes catalans del primer terç del segle XX: Josep Maria Sagarra i Plana, i Josep Gaspar i Serra,¹ i també vol apuntar la importància d'un nou ofici que es va començar a gestar a primers de segle: el fotoperiodisme.

Els fotoperiodistes

Josep Maria Sagarra i Plana va néixer a Sarrià el 1885 en el si d'una família de l'alta burgesia barcelonina, i morí a Barcelona el 31 d'octubre de 1959. Fotògraf de professió, Sagarra és considerat un dels fotoperiodistes més representatius de la segona generació d'aquesta professió a Catalunya, i membre de la coneguda generació pre-Leica, juntament amb Josep Brangulí i Soler, Carlos Pérez de Rozas Masdeu, Josep Gaspar i Pau Lluís Torrents, tots ells successors dels fundadors del fotoperiodisme català. Des de 1929 i amb motiu de l'Exposició Universal d'aquell any, va formar societat amb Josep Gaspar i Pau Lluís Torrents, el seu cunyat. Aquesta aliança va donar lloc que els companys els anomenessin «Els Tres Reis Màgics». El fons Sagarra ingressà a l'Arxiu Nacional l'any 2002 i està integrat per 24.000 negatius i 1.300 positius, que comprenen els següents temes: monarquia (visites reials), Exposició Universal de Barcelona, República, fets polítics, vida quotidiana, vida cultural, esports, ciutat de Barcelona, Catalunya, retrats i encàrrecs de particulars.

Josep Maria Sagarra, Josep Gaspar i Pau Lluís Torrents es van situar, entre els anys 1929 i 1939, entre els fotoperiodistes de primera línia de la premsa barcelonina. Recentment s'ha recuperat el fons d'aquest últim —vegeu l'article publicat a *El Periódico* (1 desembre 2013)—, del qual es desconeixia el parador, fet que havia provocat que moltes de les seves imatges haguessin estat oblidades, o atribuïdes a altres fotògrafs, com ara Agustí Centelles, Carlos Pérez de Rozas o el mateix Josep Maria Sagarra.

Josep Gaspar, l'altre rei mag del trio Sagarra, Gaspar i Torrents, va néixer a Manresa l'any 1892 i morí a Barcelona el 1970; els seus inicis a la fotografia foren a la casa Gaumont, dedicada a la venda d'aparells fotogràfics, on entrà

¹ Els fons fotogràfics Josep Maria Sagarra i Plana, i Josep Gaspar es conserven a l'Arxiu Nacional de Catalunya, i es poden consultar al cercador Arxiu en línia: <http://extranet.cultura.gencat.cat/ArxiuEnLinia/> [Consulta: 2 desembre 2013].

Documents

com a comptable, però aprofità l'oportunitat que li oferiren per a formar-se com a fotògraf. Col·laborà a la premsa il·lustrada catalana publicant a les principals revistes gràfiques del seu temps: *Mundo Gráfico*, *Stadium*, *El Heraldo* o *Imatges*. Fou un dels pioners de la fotografia aèria catalana i un dels pioners de la cinematografia catalana. L'any 1949 es traslladà a Montevideo contractat per Pau Lluís Torrents. Anys més tard va anar a Buenos Aires, on muntà un estudi fotogràfic. El seu fons també es conserva a l'Arxiu Nacional de Catalunya, i el constitueixen 2.269 imatges produïdes per Gaspar i recuperades del material que l'autor es va emportar a Sud-amèrica.

En un primer moment es va atribuir l'autoria de les fotografies de la visita d'Alfons XIII a Granollers a Josep Maria Sagarra, atès que estan integrades al seu fons, però l'estudi de les imatges i la premsa de l'època ens va fer veure que, com a mínim, 15 són del seu soci Josep Gaspar i Serra. Un fet determinant per afirmar aquesta autoria és que, com a mínim, en dues de les imatges hem pogut localitzar Josep Gaspar en un pla general fet per Josep Sagarra, camuflat entre la multitud d'espectadors i periodistes. Malgrat que algunes de les fotografies publicades en premsa estan signades per Josep Gaspar, l'angle des d'on estan realitzades correspon a la situació on el va captar, entre la gent, Josep Maria Sagarra.

És comú trobar positius d'època amb el segell humit Sagarra-Gaspar-Torrents o Sagarra-Torrents, i és difícil atribuir l'autoria a un dels tres. En el cas de les plaques negatives de vidre, al fet de no estar signades se suma que durant l'època que Josep Maria Sagarra va treballar amb Josep Gaspar i amb el seu cunyat Pau Lluís Torrents, alguns dels negatius que feien després de cobrir certs actes es van quedar al pis de Josep Maria Sagarra a la Via Laietana, 54. A tot això s'ha d'afegir que aquests fotògrafs treballaven per a diaris amb exclusivitat —és el cas de Josep Gaspar amb el *Mundo Gráfico*, i Josep Maria Sagarra al *Diario de Barcelona*— i es podia donar el cas que es prestessin fotografies, i apareguessin signades amb el nom de l'altre fotògraf. És el cas d'algunes imatges aparegudes al *Mundo Gráfico* sobre la visita d'Alfons XIII a Granollers, signades per Josep Gaspar i que són de Josep Maria Sagarra.

L'àrea de fons d'imatges de l'Arxiu Nacional de Catalunya gestiona uns 500 fons fotogràfics que representen uns 3.000.000 d'imatges, entre les quals destaquen les dels principals fotoperiodistes de principi del segle XX, fons d'empreses, fons personals de polítics, escriptors, artistes, fons d'associacions i partits polítics, etc.² En relació amb la guerra d'Àfrica cal destacar la «Col·lecció fotogràfica guerra d'Àfrica» (ANC1-371); són imatges sobre la presència colonial d'Espanya a Àfrica, la vida dels militars i la guerra del

² Podeu consultar els fons al cercador Arxius en línia <http://extranet.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/> [Consulta: 5 desembre 2013].

Marroc, realitzades per un soldat del cos d'enginyers, segurament Josep Tatjer. Algunes imatges corresponen a la travessa en vaixell i a les escales en ports de les illes Canàries.

El context històric

124

El dissabte 5 d'octubre de 1929 el rei Alfons XIII, acompanyat dels infants Maria Cristina i Alfons d'Orleans, visitaren Granollers per inaugurar un monument erigit en memòria dels soldats morts a la guerra del Rif. També coneguda com a segona guerra del Marroc o guerra d'Àfrica, fou un enfrontament originat en la sublevació de les tribus del Rif —regió muntanyosa del nord del Marroc— contra les autoritats colonials espanyoles i franceses. La guerra del Rif es desenvolupà entre 1909 i 1927, en tres fases: campanyes de 1909 a 1920, campanya de 1921 i les de 1922 a 1925.

Documents

La guerra del Marroc fou en general molt mal vista i posà en evidència les importants diferències existents a la societat espanyola. Era de domini públic la pobresa del Rif, i molts no comprenien la pertinència d'una guerra tan sagnant i onerosa. D'altra banda, les tropes eren de reemplaçament, és a dir, reclutades obligatòriament. Tanmateix, els joves de casa bona pogueren, en general, deslliurar-se del servei militar, pagant a algú altre perquè hi anés en lloc seu. Aquest fet reforçà la idea que eren els fills dels pobres els qui eren enviats a morir al Marroc.

El desastre d'Annual fou un punt d'inflexió al conflicte. Fou una batalla que es va produir el 22 de juliol de 1921 durant la guerra del Rif, entre les tropes colonials espanyoles que s'internaven a la regió i les tropes irregulars del líder Abd el-Krim, en el barranc que separa Igueriben i Annual, al Rif marroquí.³ En la historiografia espanyola és coneguda popularment com a Desastre d'Annual, i hi perderen la vida uns 10.000 militars espanyols. El ministre de la Guerra ordenà la creació d'una comissió d'investigació, dirigida pel general Juan Picasso González, que elaborà l'informe conegut com a Expedient Picasso, en el qual, si bé es remarcaven molts errors militars, no s'arribà al fons de les responsabilitats polítiques a causa de l'obstrucció d'alguns ministres i jutges. Les acusacions arribaven, fins i tot, a la figura del rei, que segons alguns hauria animat la penetració irresponsable del general Silvestre fins a punts perillosament allunyats de Melilla, sense tenir en compte una defensa adequada a la rereguarda. Abans que l'informe Picasso es debatés a les Corts, el 13 de setembre del 1923 el general Miguel Primo de Rivera donà un cop d'estat amb el qual es va iniciar una dictadura.

³ Eduardo Ortega y Gasset, fill del polític José Ortega y Munilla i germà gran del filòsof, va viatjar l'estiu de 1921 per cobrir periòdicament els estralls d'Annual; fruit d'això és la crònica que en va fer i que representa un testimoni de primera mà del desastre (Eduardo Ortega y Gasset: *Annual*. La Coruña; Ediciones del Viento, 2008).

Aquesta crisi, sumada a d'altres, desgastà políticament la figura d'Alfons XIII, que es veié obligat a fer diversos actes d'afermament patriòtic i de la monarquia. En nombrosos llocs es descobriren plaques i monuments en record d'aquells que van morir en nom de la «Patria». És el cas del monument de Granollers, d'on eren el primer i el darrer morts a la guerra. El 21 de maig de 1929, el diari *La Vanguardia* publicà un article al voltant de la inauguració del monument a Granollers, i feia aquest esment dels dos granollerins: «El capitán Francisco Roca, héroe en 1909, muere al iniciarse la cruenta lucha. Otros hermanos nuestros ofrecen abnegadamente su vida en el largo transcurso de la misma. El capitán Luis Ostariz, héroe en 1927, muere al terminarla. ¡Triste coincidencia!»

La inauguració del monument als morts a la Guerra d'Àfrica va portar a Granollers algunes de les principals figures polítiques i militars de l'Estat, així com un bon nombre d'alcaldes del partit judicial i de l'antic districte electoral de Granollers-Badalona, tingué una gran repercussió a la premsa —tant a la local com a l'estatal— i una destacada cobertura gràfica.

No era la primera vegada que el rei Alfons XIII visitava Granollers. L'any 1926, el 28 de novembre, vingué a la ciutat per inaugurar la Biblioteca Popular Francesc Tarafa.⁴ A l'acte, realitzat amb molta solemnitat, van assistir-hi també les infantes Beatriu i Maria Cristina, el cap del Govern i el general Primo de Rivera, a més dels ministres d'instrucció pública, una comissió de diputats de la província i altres autoritats de la comarca.⁵

Tant en la visita d'Alfons XIII de 1926 com en la de 1929 jugà un paper molt destacat una de les persones més influents a la vida política i econòmica de Granollers: Francesc Torras i Villà. Alcalde entre 1916 i 1917, amb ell s'inicià «una nova etapa en el govern municipal que es perllongà fins al final de la dictadura de Primo de Rivera, atès que després de deixar l'alcaldia, va seguir controlant els afers municipals des dels seus càrrecs de diputat provincial (1917-1921 i de nou 1924-1930) i de diputat a Corts per Granollers (1920-1923), que simultaniejà amb el càrrec de regidor, o bé per mitjà del seu germà Paulí, que fou alcalde de Granollers del 1920 al 1922 i del 1927 al 1930. Aquest control del poder local i el seu protagonisme en les lluites polítiques [...] van donar lloc a l'anomenat *torrisme*, amb què s'identificaven els seus seguidors en política local».⁶

⁴ *La Gralla*, 28 novembre 1926.

⁵ Joan Garriga i Andreu: *Granollers, caciquisme i fractura democràtica (1848-1939)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

⁶ Jordi Planas (coord.). *Alcaldes i alcaldesses del Vallès Oriental (segle XX). Diccionari biogràfic*. Granollers: Museu de Granollers, 2007, p. 249. Les notes biogràfiques de Francesc Torras Villà i la del seu germà Paulí Torras Villà es poden consultar també en la versió en línia: <http://www.museugranollers.org/alcaldes/presentacio.php> [consulta: 5 desembre 2013]

Les dues visites d'Alfons XIII a Granollers es produïren durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera, en què Francesc Torras i Villà tenia la direcció política i administrativa del districte de Granollers i en què, en l'àmbit municipal, va promoure una política d'obres públiques i de creació de serveis que canviaria la fesomia de la ciutat.⁷ Entre aquestes transformacions urbanístiques, que foren dirigides pel llavors arquitecte municipal Manuel J. Mayol,⁸ hi ha la remodelació de l'antic hospital de Sant Domènec, reconvertit en la Biblioteca Popular Francesc Tarafa, i la urbanització de la plaça de la Corona —anomenada d'Àngel Guimerà l'any 1929—, amb la construcció del monument als morts a la guerra d'Àfrica, obra de l'escultor Vicenç Navarro, professor d'escultura a l'escola de Belles Arts de Barcelona.

Per tal d'organitzar la visita del rei i reforçar la recaptació de les subscripcions que havien de sufragar les despeses de la construcció del monument, el juliol de 1929 es constituí la Comissió executiva del monument als soldats, caps i oficials del batalló d'Estella i del partit de Granollers morts a Àfrica, presidida per Josep M. Milà i Camps (president de la Diputació de Barcelona), els diputats provincials Francesc Torras Villà i Antoni Marimon Papasey, i els alcaldes de Granollers (Paulí Torras), Mollet del Vallès (Joan Serra), Llinars del Vallès (Eudald Bach), Santa Eulàlia de Ronçana (Jaume Dantí), Caldes de Montbui (Francesc de P. Torras Sayol) i Castellterçol (Albert Ribó).⁹

Crònica de la visita reial

La visita del rei tingué un gran ressò a la premsa. En l'àmbit local foren els dos diaris de més tirada els que feren les cròniques corresponents: el *Diari de Granollers* i *La Gralla*; el primer va fer un número especial que va sortir el mateix dissabte a la tarda i el segon publicà un gran nombre de fotografies, realitzades pels fotògrafs locals Joan Mas Marqués, Joan Canal Pascua, Josep Bosch Plans i Albert Canet i Botey.¹⁰

El *Diari de Granollers*, monàrquic i conservador, i *La Gralla*, republicà i liberal, donaren les seves respectives visions de la visita.¹¹ Les cròniques d'aquests

⁷ Josep Homs. *Granollers: retalls d'història urbana*. Granollers: Revista del Vallès, 1995.

⁸ Vegeu Lluís Cuspinera, Jordi Planas i Judith Rohrer. *M. J. Raspall, arquitecte (1877-1937)*. Barcelona: Fundació "la Caixa", 1997.

⁹ En el fons Llinatge Milà, Comtes del Montseny (ANC1-697) de l'Arxiu Nacional de Catalunya es conserva l'expedient sobre la creació de la comissió.

¹⁰ L'Arxiu d'imatges de l'arxiu municipal de Granollers custodia 14 positius de l'acte; no sabem l'autoria de tots, però alguns són els que es publicaren a *La Gralla*. A banda, a l'arxiu de Joan Mas Marqués, conservat per les hereves, podem trobar 7 imatges de l'acte, de les quals 5 es publicaren a *La Gralla*.

¹¹ Vegeu Joan Subirà: *La premsa a Granollers (1882-1982)*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1982.

Fotografia 1. El rei Alfons XIII passa revista als membres del batalló d'Estella al carrer Francesc Torras i Villà —actual carrer Anselm Clavé—, a l'alçada del local de la Unió Liberal, a l'esquerra de la imatge. Fotografia: Josep Gaspar / ANC1-585-N-640

Fotografia 2. La comitiva reial i d'autoritats, arribant a la plaça d'Àngel Guimerà —actual plaça de la Corona—; a la dreta de la imatge, soldats del batalló d'Estella. Aquesta imatge fou publicada per *Mundo Gráfico*, signada per Josep Gaspar, però l'angle des d'on fou presa i la situació en què els dos fotògrafs es van mantenir durant l'acte ens la fa atribuir a Josep Maria Sagarra. ANC1-585-N-625

Fotografia 3. Pla general de la tribuna d'autoritats durant l'acte d'inauguració. En aquesta fotografia de Josep Maria Sagarra podem identificar el seu soci Josep Gaspar, situat entre la tribuna i el monument, i mirant la seva càmera, a l'esquerra d'un periodista. Aquesta imatge fou publicada pel *Diario de Barcelona*. ANC1-585-N-646

Fotografia 4. Tribuna d'autoritats durant l'acte d'inauguració del monument. Asseguts en primera línia: el duc Alfons d'Orleans, el rei Alfons XIII, la infanta María Cristina, el general Martínez Anido i Miguel Caballero Morand; darrere del general Anido podem observar l'alcalde de Granollers, Paulí Torras, i a les escales amb un barret de copa a la mà, el seu germà Francesc Torras. Darrere d'ells es pot apreciar el tapís fet a la Reial Fàbrica de Tapissos i que acompanyava el monarca als diversos actes que presidia. Fotografia: Josep Gaspar / ANC1-585-N-647

Fotografia 5. Primer pla de la tribuna, amb el duc Alfons d'Orleans, el rei Alfons XIII, la infanta Maria Cristina, el general Martínez Anido, Miguel Caballero Morand i l'alcalde Paulí Torras darrere. Fotografia: Josep Gaspar / ANC1-585-N-634

Fotografia 6. El comte del Montseny, Josep Maria Milà i Camps, president de la Comissió executiva pro monument, dirigint-se a les autoritats. A l'esquerra de la imatge, amb corbatí, l'escultor del monument, Vicenç Navarro. A la part superior esquerra, es poden apreciar dos fotògrafs enfilats en una escala a la cantonada del carrer Francesc Torras i Villà —actual carrer Anselm Clavé—; per les diverses perspectives del reportatge fotogràfic, és molt probable que un fos Josep Maria Sagarra. Fotografia: Josep Gaspar / ANC1-585-N-632

Fotografia 7. Instant del discurs del general Martínez Anido, on segons expliquen les cròniques de la premsa, contesta el discurs del senyor Milà i Camps. Darrere del rei, assegut i amb bigoti, podem distingir el cap de la casa militar del monarca, Dámaso Berenguer y Fusté, comte de Xauen, que l'any 1930 seria president del consell de ministres en l'anomenada *dictablanda*. Fotografia: Josep Gaspar / ANC1-585-N-636

Fotografia 8. Instant en el qual el rei Alfons XIII descobrí el monument. A la seva dreta, i observant el monument, l'arquitecte municipal M. J. Raspall Mayol, responsable de la urbanització de la plaça. Fotografia: Josep Gaspar / ANC1-585-N-637

Fotografia 9. Vista del monument un cop descobert, i on membres de la Creu Vermella han dipositat rams de flors. A la dreta del monument destaquen dues persones filmant; davant d'ells, a sota i d'esquena, Josep Gaspar els està fent una fotografia. Aquesta imatge fou publicada a la revista *Mundo Gráfico*, signada amb el nom de Gaspar, però el fet que hi aparegui ell, i que el pla general s'ha de situar on hi havia Josep Maria Sagarra fent les instantànies, fa que s'hagi d'atribuir a aquest darrer. Darrere del monument es pot distingir l'edifici de la Tela a l'esquerra. / ANC1-585-N-626

Fotografia 10. Francesc Torras i Villà parlant amb el rei Alfons XIII. Darrere d'ells l'escultor Vicenç Navarro, i els infants Alfons d'Orleans i Maria Cristina. Aquesta fotografia es publicà a la revista *Mundo Gráfico*. Fotografia: Josep Gaspar / ANC1-585-N-630

Fotografia 11. Lateral de la tribuna de les autoritats. D'esquerra a dreta: Miguel Caballero Morand, general de la segona brigada de l'octava divisió; Severiano Martínez Anido, ministre de Governació; el rei Alfons XIII; la infanta María Cristina i l'infant Alfons d'Orleans y Borbón, contemplant la desfilada del batalló d'Estella i els diferents grups d'autoritats un cop finalitzada l'ofrena floral al monument. Aquesta fotografia podria haver estat feta tant per Josep Gaspar com per Josep Maria Sagarra / ANC1-585-N-627

Fotografia 12. Un cop finalitzat l'acte inaugural, el seguici reial i d'autoritats es dirigí a la plaça Perpinyà, on se'ls oferí un aperitiu. A la imatge, moment en el qual es desplacen cap a l'envelat preparat per a l'ocasió; a la dreta de la imatge destaca la capella de Sant Roc i la coneguda com a casa del conestable de Portugal. Aquesta fotografia podria haver estat feta tant per Josep Gaspar com per Josep Maria Sagarra. / ANC1-585-N-645

dos diaris també són una mostra de la fractura que va provocar la guerra del Rif entre la població. El primer va fer una crònica enardint la pàtria i la monarquia: «És, doncs, per Granollers, dia memorable ja que el poble gaudirà del doble honor; homenatjar els qui en defensa de la Pàtria vessaren heroicament llur sang en terres africanes, i exterioritzar la simpatia que tots nosaltres sentim per la Reial Família».¹²

El to de *La Gralla* era, en canvi, totalment diferent. Si bé aplaudia que es recordessin els soldats morts al conflicte africà i que es refermés la capitalitat de la ciutat, no veia de la mateixa forma el caràcter patriòtic i monàrquic de l'acte: "Els nostres lectors potser no s'ho creuran, però és ben cert que el dissabte, en eixir de casa, començà a preocupar-nos el caire que donaríem a la ressenya que forçosament érem obligats a fer dels esdeveniments d'aquella tarda, en compliment del nostre deure de periodistes de «segona categoria»."¹³

També enviaren periodistes i reporters gràfics els periòdics *La Vanguardia*, *Mundo Gráfico* i *Diario de Barcelona*. Tanmateix, podem trobar notícies de la inauguració del monument i cròniques de l'acte a la premsa de fora de Catalunya, com ara: *El Heraldo de Madrid* (26 setembre 1929), *El Imparcial* (6 octubre 1929), *La Correspondencia Militar* (29 setembre i 8 octubre 1929) i a *La Unión Ilustrada* (20 octubre 1929).

A través de la sèrie de 23 fotos de Josep Maria Sagarra i Joan Gaspar, i de les cròniques del *Diari de Granollers* i *La Gralla*, podem refer la crònica de la visita posant cara als protagonistes.

A un quart de cinc de la tarda del dissabte 5 d'octubre de 1929, arribava en cotxe a Granollers el rei Alfons XIII, acompanyat de la infanta Maria Cristina i l'infant Alfons d'Orleans. Va ser rebut per l'alcalde Paulí Torras i pels responsables de la comissió organitzadora de l'acte. Tot seguit, la comitiva reial enfilà el carrer Francesc Torras i Villà —actual carrer Anselm Clavé—, on van rebre honors de la multitud. A un costat de la carretera formava el batalló d'Estella i a l'altre el sometent de diferents pobles de la comarca. A l'alçada del carrer de Josep Umbert els esperaven les diverses autoritats que havien vingut: el vicepresident del Govern, general Martínez Anido; el capità general de Catalunya, Emilio Barrera i Luyando; el governador civil de Barcelona, Joaquim Milans del Bosch i Carrió; el president de la Diputació

¹² *Diari de Granollers*, 5 octubre 1929.

¹³ *La Gralla*, 6 octubre 1929. Durant aquests anys *La Gralla* va publicar diversos articles encreuats amb el *Diari de Granollers*, que en algun d'aquests articles va titllar els periodistes de *La Gralla* de «segona categoria».

de Barcelona, Josep Maria Milà i Camps, comte del Montseny; l'alcalde de Barcelona, Darius Rumeu i Freixa, i comissions dels cossos d'exèrcit de guarnició a la capital, entre d'altres.

Un cop el rei va passar revista al batalló d'Estella (fotografia 1), la comitiva s'adreçà a la plaça d'Àngel Guimerà (actual plaça de la Corona), on s'havia de desenvolupar l'acte (fotografia 2). Van prendre lloc a la tribuna d'autoritats la infanta Maria Cristina i el duc d'Orleans, el vicepresident del Govern i les autoritats superiors: el capità general de Catalunya, el governador civil de Barcelona, i Dámaso Berenguer y Fusté, comte de Xauen, així com les primeres autoritats locals: l'alcalde de Granollers, Paulí Torras i Villà, el jutge de primera instància, Carles Vázquez Ruiz; el jutge municipal, Josep Lamarca; el rector i degà del Vallès, Enric Sacases; el registrador de la Propietat, Miquel Poole; les comtesses de Campo Alegre i del Montseny, i l'esposa de l'alcalde, Maria Bachs (fotografies 3, 4, 5).

El comte del Montseny, president de la Comissió executiva del Monument, fou l'encarregat de fer el discurs inaugural (fotografia 6). El parlament tenia una gran càrrega patriòtica i acabà llegint la inscripció del monument: «Los que mueren por España viven en su eterna gratitud». A continuació el general Martínez Anido contestà el discurs de Milà i Camps (fotografia 7), i agrai, en nom del rei i del Govern, l'homenatge que la ciutat de Granollers i els pobles del partit judicial rendiren als soldats que moriren al Marroc. També comparà la inauguració del monument de Granollers amb els que es van erigir a França després de la Primera Guerra Mundial en honor dels morts en els camps de batalla.

Tot seguit es procedí a la inauguració del monument, que tenia uns 7 metres d'alçada, i estava format per diferents nivells: a la banda inferior hi havia la relació de les víctimes de la guerra; a la part del mig dues escultures que representaven la pàtria i la immortalitat, i finalment, la part principal del monument era una Victòria. Enmig d'una gran expectació, el rei estirà el cordó que descobria el monument, que quedà a la vista de tothom (fotografies 8 i 9). Les bandes de Jaén i d'Estella tocaren la marxa reial, el rei saludà militarment els soldats, que presentaven armes. L'Orfeó Granollerí, sota la batuta del mestre Marià Bataller, cantà l'*Ave Verum*, de Saint-Saens. El rei va passar a l'altre costat del monument, per a admirar-lo; l'acompanyaven, a més de l'alcalde Paulí Torras, Josep Maria Milà i Camps, Francesc Torras i Villà, i l'autor del monument, l'escultor Vicenç Navarro (fotografia 10).

A continuació es procedí a la imposició de la medalla creada per l'Ajuntament en record de l'acte, obra també de Vicenç Navarro, als familiars dels difunts. El moment culminà amb l'entrega de la medalla a la mare del capità Lluís Ostàriz i Ferràndiz.

Finalitzada la cerimònia d'imposició de medalles, el batalló d'Estella inicià la desfilada davant la tribuna reial (fotografia 11), dirigint-se pels carrers del Lliri i del Lleó al de Josep Umbert i a la carretera (fotografia 12). Darrere dels soldats d'Estella els sometents, els alcaldes i les autoritats dels ajuntaments, les associacions i les representacions de Granollers i els nens i nenes de les escoles, guiats per les seves mestres.

A les sis de la tarda s'acabà la desfilada; el rei, acompanyat de l'alcalde Paulí Torras i seguit dels infants, autoritats i personalitats assistents a l'acte, feren camí a peu per la carretera fins a un envelat instal·lat per a l'ocasió a la plaça Perpinyà, on s'oferí al monarca un aperitiu preparat pel conegut hotelier granollerí Paco Parellada, de la Fonda Europa, i on es posà fi a la visita.

Epíleg

L'any 1934, en plena República, l'Ajuntament de Granollers canvià les inscripcions del monument, d'acord amb el tarannà ideològic de l'època: «A la Llibertat; a les víctimes de totes les guerres, en record d'aquells qui en defensa de la ciutat foren víctimes de la fúria carlina la nit del 17 de gener de 1875; a la memòria d'aquells qui sucumbiren en defensa de les llibertats catalanes els anys 1640 i 1714; a les víctimes de l'imperialisme espanyol a Cuba, al Marroc i a Filipines».

Acabada la Guerra Civil, el 12 de juliol de 1939, s'aprovà la construcció, en el mateix emplaçament del monument als morts de la guerra de l'Àfrica, d'un *Monumento a los Caídos*, a càrrec de l'arquitecte Boada i Barba. El mes de juliol de 1951 començaren les obres i s'inaugurà el 28 de gener de 1952 amb motiu del *XIII Aniversario de la Liberación*. El mes d'abril de 1966 s'obrí de nou el pas central mantenint la circumval·lació pel canvi de sentit i aparcatament de cotxes. La creu —símbol de la dictadura— es retirà definitivament els primers mesos de la recuperació de la democràcia.

Actualment l'escultura de la Victòria del monument inaugurat l'any 1929 es pot visitar al cementiri de Granollers, on es va instal·lar després d'estar guardada en diferents espais i magatzems municipals, gràcies a les gestions d'una comissió de ciutadans interessats a recuperar-la.